

litical and Legal Problems of Political Science in Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, was among the first in domestic science who noted the need for combining political science and legal knowledge.

Although the phrases “legal problems of political science” and “legal political science” have not yet obtained final scientific definitions, it is obvious that the first one refers to a combination of political science and jurisprudential studies, and the second one — to the training of specialists by studying legal and political science disciplines.

Political scientists, unfortunately, are far behind the lawyers in the awareness of the need for combining political science and legal knowledge in the study of politics, and the use of regulations in Ukraine and abroad in the study of political science. This article aims to show how seemingly purely legal — constitutional — process can and should be subject not only of the science of constitutional law, but also of the studies of political science.

The author found out common and distinctive features in the subject of political science and the science of constitutional law. He also found out affinity of political science and the science of constitutional law in the common methods of political science and constitutional and legal studies.

It has been concluded that the subject of political science and the subject of the science of constitutional law are largely the same. The subject of political science includes those components of constitutional law as a branch of law (constitutional and legal norms, institutions and principles) that relate to the organization and operation of public authorities and local governments, as well as the foundations of organization of political life of society and political rights and freedoms of citizens.

Key words: constitutional process, political science, science of constitutional law, subject of the study, study methods.

УДК 342.1

П. С. КОРНІЄНКО

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджується проблема забезпечення й захищеності прав і свобод людини і громадянина. Особливими властивостями виділяється й юридична (правова) діяльність. Акцентується увага, що правова діяльність виступає елементом соціального врегулювання відносин між суб'єктами правового регулювання, створює мету та спрямованість їх дій, і відіграє важливу роль в її повсякден-

© КОРНІЄНКО Петро Сергійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту

ному житті. Зазначається, що юридична діяльність спрямована не тільки на правову сферу, а й об'єднує політичну, економічну, трудову, моральну діяльність.

Досліджуються проблемні питання конституційної правозахисної діяльності

Ключові слова: конституційна правозахисна діяльність, захист прав і свобод людини і громадянина, громадянське суспільство, правозахисна діяльність, правове регулювання.

Корниенко П. С. Понятие и особенности конституционной правозащитной деятельности

Исследуется проблема обеспечения и защищенности прав и свобод человека и гражданина. Особыми свойствами выделяется и юридическая (правовая) деятельность. Акцентируется внимание, что правовая деятельность выступает элементом социального урегулирования отношений между субъектами правового регулирования, создает цель и направленность их действий, и играет важную роль в его повседневной жизни. Отмечается, что юридическая деятельность направлена не только на правовую сферу, но и объединяет политическую, экономическую, трудовую, нравственную деятельность.

Исследуются проблемные вопросы конституционной правозащитной деятельности

Ключевые слова: конституционная правозащитная деятельность, защита прав и свобод человека и гражданина, гражданское общество, правозащитная деятельность, правовое регулирование.

Korniyenko Petro. The concept and features of the constitutional advocacy

The article examines the problem of security and the rights and freedoms of man and citizen. Specific properties allocated and legal (legal) activity. The attention that the legal element of social activities in favor regulation of relations between subjects of legal regulation creates goals and focus their actions and plays an important role in her daily life. It is noted that the legal activity is directed not only to the legal field, but also brings together political, labor, moral activity.

We study the constitutional issues advocacy

Key words: constitutional advocacy, protection of rights and freedoms of man and citizen, civil society, advocacy, legal regulation.

Аналізуючи проблему реальності забезпечення й захищеності прав і свобод людини і громадянина, видається логічною теза про те, що це питання корелюється з формою організації влади, історичними особливостями розвитку кожної держави та політичними й соціально-економічними відносинами, що в ній склались, генезою політичних інститутів, правовою свідомістю й активністю населення тощо.

Проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності дозволило українському народові утворити державу, яка покликана забезпечити дотримання прав і свобод людини і громадянина. Адже зміна сутності взаємовідносин у перманентному дискурсі «людина–держава» у модерних суспільствах ставить амбітні завдання закладення основ та утвердження конституційного ладу, створення реального механізму захисту прав і свобод людини, на основі попередніх досягнень покращити роботу органів державної влади згідно декларованих завдань забезпечення прав і свобод людини, а також гарантування їх дотримання. Події Революції Гідності вкотре вказали на існуючі проблеми реальної захищеності кожного громадянина від свавілля держави, відсутності працюючих механізмів забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Не в останню чергу проблема функціонування інститутів, які мали б утворювати ефективну правозахисну систему в Україні пов'язана із відсутністю ґрунтовних теоретичних напрацювань у цій сфері. Опубліковані наукові праці не спрямовані на розкриття змісту правозахисної діяльності як комплексного правового явища (феномену), натомість останні політико-правові та соціально-економічні події в Україні зумовлюють нагальну необхідність усунути наявні прогалини.

Зміцнення інститутів правозахисної діяльності як завдання, перш за все, національної еліти, а також суспільства загалом пояснюють цілою низкою взаємопов'язаних факторів. По-перше, тим, що гарантування охорони та захисту прав людини і громадянина прийнято вважати найважливішою функцією держави. В той же час, результати ігнорування завдання першочерговості гарантування прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів публічної влади, вже не раз вказували на себе. Динамічність суспільних відносин, як особлива властивість сучасного життя, змінює процеси у державному секторі, що створює умови для зростання ймовірності порушень або зловживань правами особи без формальних порушень закону. Переосмислення розвитку сучасних відносин між державою і людиною, а також людьми між собою має призвести й до підвищення ефективності гарантій захисту прав особи через правозахисні інституції.

Відтак, повне з'ясування коректного змісту та суті конституційних основ правозахисної діяльності в Україні потребує врахування

вказаних особливостей. Для цього, окрім іншого, слід визначитись з фундаментальними термінами, що застосовуються у правозахисній діяльності, в тому числі, але не виключно такими як: право, захист, діяльність.

Термін «діяльність», в загальному (широкому) значенні розуміється як взаємодія певного суб'єкта, в нашому випадку – людини, з оточуючим її світом, в межах якого людина проявляє свої якості, а навколишній світ відповідним чином реагує у відповідь, проявляючи свої властивості. «Діяльність» виступає як опис цього процесу, зокрема, як динамічний опосередкований зв'язок людини і світу, який її оточує. У зміст діяльності має входити і те, що є результатом цієї взаємодії, його відображення, а також те, що продукується людиною, яким чином і чим саме вона впливає на світ.

Діяльність особи в соціальних групах чи суспільстві, характеризує цей процес як соціальну категорію. У ході історичного розвитку відбувся розподіл праці серед людей, а це спричинило розмежування видів людської діяльності. Література, яка пов'язана із філософською, політичною, соціальною та іншою діяльністю людини, розглядає її з різних сторін та у різних «середовищах» (обставинах), проте до єдиного розуміння вчені поки не прийшли. Зрештою, діяльність людини може бути розкрита лише в контексті її соціальної сутності – взаємодії між суб'єктами, зважаючи на складність та багатошаровість. Класичним є розподіл з метою відображення та аналізу понять наукової дійсності, зокрема діяльності у вузькому чи широкому розумінні.

Спробуємо виокремити специфічні риси, які допоможуть нам встановити певні властивості для повного розуміння людської діяльності. Відтак, до її ознак відносять: а) аналітичність (вивчення ситуації, що склалась; підбір специфічних інструментів для досягнення поставленої мети); б) цілеспрямованість (досягнення свідомо поставленої мети); в) усвідомленість (має логічну схему і результат її до певного ступеня передбачуваний і бажаний); г) результативність (діяльність здійснюється з метою отримання відповідного результату, який в даний момент в даних обставинах вимагається); д) наявність певної структури, тобто специфічного набору дій і послідовності їх реалізації.

Право виступаючи соціальним регулятором накладає відбиток і на будь-яку діяльність пов'язану із ним. Таким чином, особливими властивостями виділяється й юридична (правова) діяльність. Вона виступає елементом соціального врегулювання відносин між суб'єктами правового регулювання, створює мету та спрямованість їх дій, а відтак відіграє важливу роль в її повсякденному житті. Юридична діяльність спрямована не тільки на правову сферу, а й об'єднує політичну, економічну, трудову, моральну діяльність.

Варто виділити ознаки юридичної діяльності:

- вона нерозривно пов'язана з державою та її специфічною регулятивною діяльністю, що забезпечується державними засобами політичного, економічного, соціального чи ідеологічного характеру, діючи через методи заохочення і примусу;

- має офіційне вираження, тобто передбачає прийняття відповідних актів, які нормативно встановлюють значущі правила поведінки суб'єктів правовідносин; таке встановлення відбувається у чітко передбаченій формі за відповідною процедурою;

- має конструктивний характер, який можна пояснити як те, що суб'єкти за використання законних та доступних засобів та\або способів наділяються повноваженнями щодо організації та регулювання, моделювання та відтворення обставин із реального життя, з метою реального застосування норм права;

- це нормативно закріплена діяльність, результатом якої є настання певних юридичних наслідків;

- поєднує внутрішні та зовнішні фактори регулювання: суб'єктивні аспекти правового регулювання із об'єктивними правовими явищами, відносинами і процесами.

В науковій літературі юридичну діяльність поділяють на такі види:

- правотворча діяльність (вона передбачає роботу уповноважених органів публічної влади з видання нормативно-правових актів, тобто створення, зміни або скасування правових норм);

- правозастосовна діяльність уповноважених суб'єктів права (полягає у наступному виконанні законів та підзаконних правових актів шляхом створення актів застосування права).

Натомість, правозастосовну діяльність додатково розподіляють на декілька підвидів, з них, зокрема, виділяють:

- оперативно-виконавчу діяльність, яка передбачає регулятивний вплив з метою повсякденного вирішення різнобічних питань суспільства;

- правоохоронну діяльність, яка розуміється як владна оперативна робота органів державної влади, яка здійснюється з метою охорони норм права від порушень, захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина та забезпечення виконання покладених на них, відповідними актами, обов'язків¹.

Вважаємо, що неодмінною та важливою частиною правозастосовної діяльності є і правозахисна діяльність, яка виступає самостійним різновидом юридичної діяльності з ряду причин. Перша з них пов'язана із вітчизняним законодавством, яке виокремлює два види правозастосовної діяльності. Такий розподіл не є визначальним та остаточним, а відображає специфіку спрямування діяльності суб'єктів права. Одна з них – це захист прав і свобод людини і громадянина, що передбачає їх визнання та забезпечення, створення гарантій для захисту. Іншою є охоронна діяльність.

Так, у ст. 3 Конституції України закріплено, що держава має зобов'язання щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Другою причиною для визнання правозахисної діяльності як самостійної є закріплення в нормативно-правових актах положень, які передбачають функціонування органів, діяльність яких спрямована саме на захист прав і свобод людини і громадянина. Типовим прикладом такого органу є омбудсман. Тому, правозахисна діяльність може вважатись окремою юридичною діяльністю, у зв'язку із існуванням органів із специфічними та притаманним саме їм правозахисними завданнями, які становлять основу ціль їх створення та роботи.

В сучасних умовах розвитку конституційної науки, значного поширення здобув системний підхід до питань захисту. Так, захист прав і свобод людини і громадянина державою в широкому значенні розуміється як законодавча і правозастосовна практика в області прав людини, яка відображає специфічні історико-культурні традиції та рівень соціально-економічного розвитку країни. У вузькому сенсі - це сукупність контрольних механізмів, представлених певними організаційними структурами (судом, правоохоронними органами, різними установами, пов'язаними із захистом прав),

спеціалізованими правозахисними інститутами (омбудсмани) і процедурами, що визначають методи, порядок розгляду, перевірки, підготовки пропозицій та прийняття рішень за скаргами, заявами осіб та іншою інформацією про порушення прав людини, які базуються на конституційних і галузевих нормах внутрішнього права держави.

Аналізуючи правозахисну діяльність далі, визначення її не можна вважати вдалим, якщо воно не було досліджено поряд із явищем правового регулювання. Під останнім розуміють нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що здійснюється із застосуванням системи специфічних правових засобів, метою якого є належне регулювання, охорона, захист та розвиток суспільних відносин згідно потреб соціуму.

Отже, правозахисна діяльність виступає також і елементом правового регулювання, що підтверджує тезу про те, що це самостійне та цілісне правове явище. Сучасний стан забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні насправді повною мірою відображає таку діяльність як якісно інший напрям в роботі державних органів як законотворчих, так і правозастосовних. Відносно новою цю сферу варто вважати й у царині наукових досліджень дотичних галузей права – конституційного, теорії права та ін.

Очевидним є також і те, що держава, нормативно закріплюючи та встановлюючи відповідні права та свободи за особою чи категорією осіб, має здійснювати заходи з метою їх реального забезпечення та наділення відповідному колу осіб можливості на захист встановленого права у законодавчо встановлений спосіб або шляхом самозахисту, що не є перевищенням правових можливостей особи, а є об'єктивною необхідністю.

У юридичній літературі правозахисна діяльність розуміється як робота правозахисних органів, яка спрямована на надання кожній людині і громадянину, їх об'єднанням та юридичним особам правової допомоги щодо припинення порушень прав, притягнення винних до юридичної відповідальності, відновлення порушених, оспорюваних чи оскаржених прав і відшкодування спричинених порушенням права збитків².

З метою забезпечення реальності правового захисту створюється низка правозахисних органів, які становлять сукупність інституцій, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод громадян. До

таких належать: судова система, адвокатура, прокуратура, нотаріат, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, Уповноважений Президента України з прав інвалідів, громадські правозахисні організації та інші.

Відтак варто погодитись із думкою, представленою в науковій літературі про те, що «правозахисна система базується на принципі багатоканальності, численності засобів та способів забезпечення та захисту прав людини, серед яких зацікавлена особа може обрати той, який уявляється їй оптимальним з точки зору часу, витрат та процедурної складності»³.

Але, вважаємо очевидним, що саме судовий захист, обіймає почесне перше місце в достатньо великому переліку органів, покликаних забезпечити захист прав людини⁴.

Важливість, соціальна спрямованість та престиж судового захисту відзначений численними міжнародно-правовими документами. Серед них є Загальна декларація прав людини, яка в ст. 8 наголошує: «Кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами у випадку порушення основних прав, наданих їй конституцією або законом». Варто процитувати й низку інших положень, зокрема ст. 10: «Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом»; ч. 1 ст. 11: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту»⁵. Міжнародний пакт про громадські і політичні права також покладає на кожну державу, яка ратифікувала цей документ обов'язок «забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту» (п.3 ст.2)⁶.

З іншої сторони, ігнорування інших інституцій у справі забезпечення належного правового захисту є неприпустимим. Про що,

зокрема вказує й Є.Ф. Іскендерова підтверджуючи першочергове місце в системі захисту прав і свобод людини і громадянина судової системи, однак обґрунтовуючи, що державний захист прав громадян включає в себе функціонування і позасудового правозахисного механізму, в якому істотну роль відіграє прокуратура та інші державні та недержавні інституції⁷.

М.Р. Аракелян наводить низку ознак правозахисної діяльності, вказуючи, що це: а) діяльність правозахисних організацій, що становлять систему; б) організації можуть бути державними і недержавними; в) надання правової допомоги кожній фізичній і юридичній особі є пріоритетом діяльності таких організацій; г) означена допомога, спрямована на утвердження законних прав осіб, припинення порушень прав, недопущення зловживання правами, відновлення порушеного права, а також притягнення винних до юридичної відповідальності, відшкодування збитків завданих порушенням чи ігноруванням прав⁸.

Незважаючи на те, що визначення «правозахисна діяльність» відсутнє у чинному законодавстві України, вказаний термін вживається у повсякденній діяльності як посадовими особами усіх рівнів, політиками, правозахисниками, так і на побутовому рівні звичайними громадянами. Це призводить до відомої логічної та поняттєвої неточності та підміни понять, що у кінцевому випадку, призводить до неповної практичної реалізації цілей такої діяльності.

1. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: навч. посіб. Київ: Атіка, 2010. С. 105. 2. Балінська Є.В. Адвокатура: монографія. Харків, Олді-Плюс, 2012. С. 67. 3. Урываев А. В. Прокуратура Российской Федерации в механизме защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.02. Саратов, 2009. С. 15. 4. Стефанюк В. Правозахисна діяльність судів України // Право України. 1999. №5. С. 18. 5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043 7. Іскендеров Е.Ф. Правозахисна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2013. С. 3. 8. Аракелян М.Р. Інститут адвокатури у правозахисній діяльності сучасної української держави // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2011. Вип. 60. С. 23.

Korniienko Petro. The concept and features of the constitutional advocacy

Strengthening of advocacy as a problem, especially the national elite and the general public to explain a number of interrelated factors. First, that guarantee the security and protection of human and civil rights is considered to be the most important function of the state. At the same time, the results of ignoring the priority task of guaranteeing human rights and freedoms and civil rights in the work of public authorities, have repeatedly pointed to himself. The dynamic public relations as a special feature of modern life, changing processes in the public sector, creating conditions to increase the likelihood of violations or abuses of human persons without formal violations of the law. Rethinking development of modern relations between the state and people, and people to each other and should lead to more effective safeguards to protect individual rights through human rights institutions.

Therefore, to fully clarify the correct meaning and essence of the constitutional foundations of human rights activities in Ukraine needs to take account of these features. For this, among other things, should define the basic terms used in human rights activities, including but not limited to such as: law, protection activities.

Key words: constitutional advocacy, protection of rights and freedoms of man and citizen, civil society, advocacy, legal regulation.

УДК 343.32

О. В. ГОЛОВКІН
І. Р. СКАЗКО**МІСЦЕ І РОЛЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Досліджено питання, пов'язані з визначенням правового статусу прокуратури як суб'єкта забезпечення національної безпеки. Визначено її місце в системі суб'єктів, на які покладається забезпечення національної безпеки.

© ГОЛОВКІН Олександр Васильович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, начальник відділу дослідження проблем національної безпеки і оборони Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, почесний працівник прокуратури України

© СКАЗКО Ігор Романович – головний науковий співробітник відділу дослідження проблем національної безпеки і оборони Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, почесний працівник прокуратури України